

Eläköön krinoliini!

Vannehameiden kokemukselliset ulottuvuudet 1850–1860-lukujen Suomessa

Kiko Kiljala

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Toukokuu 2026

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Kiko Kiljala

Eläköön krinoliini! Vannehameiden kokemukselliset ulottuvuudet 1850–1860-lukujen Suomessa

Sivumäärät: tutkielman sivumäärä 25, liitteiden sivumäärä 2.

Tutkimukseni käsittelee krinoliiniin eli vanteilla tuettuun alushameeseen liittyviä kokemuksellisia ulottuvuuksia 1850–1860-lukujen Suomessa. Tarkastelen krinoliinia erityisesti alempien yhteiskuntaryhmien kontekstissa. Lähestyn aihetta aistien ja tunteiden ja toisaalta materiaalisuuden näkökulmasta kartoittaen sitä, miltä krinoliinin käyttäminen tuntui. Ihmiset kokevat maailman kehonsa kautta ja ovat siten jatkuvassa vuorovaikutuksessa materiaalsen todellisuuden kanssa. Krinoliinin tutkiminen fyysisenä esineenä tarjoaa merkityksellistä tietoa vaatteista ja sitä kautta laajemmin pukeutumisesta ja ihmisten kokemusmaailmasta.

Käytän tutkimuksessani alkuperäislähteinä muistelukerronta-aineistoja ja sanomalehtiä. Muistitietoaineistot koostuvat Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran *Entiset elämänmuodot* -aineistosta sekä Perinteen ja nykykulttuurin kokoelmiin talletetuista kansanperinteenkerääjien tuottamista teksteistä. Pyrin lukemaan aineistoista esiin pukinetta käyttäneiden ihmisten kokemuksia katsomalla rivien väleihin.

Tutkimuksessani havaitsen, että naisen sosioekonominen asema vaikutti vannehameen ulkomuotoon ja käyttökokemukseen. Vannehameiden materiaallinen, aistein koettu olemus oli osa niiden viehätystä. Eri sosiaaliryhmien krinoliinit erosivat toisistaan rakenteen, koon ja vanteiden määrän puolesta. Muodikkaaseen krinoliiniin pukeutuminen ei häivyttänyt naisten toimijuutta. Krinoliinin käyttäjät eivät olleet tahdottomia muodin orjia, vaan heidän motiivinsa pukeutua muodikkaaseen vannehameeseen näyttäytyvät moninaisia.

Avainsanat: pukeutumisen historia, muodin historia, krinoliini, alusvaatteet, vaatteet, muoti, pukeutuminen, materiaalisuus

Sisällysluettelo

1	Johdanto	4
2	Aistein koettu krinoliini	9
2.1	Vannehameen materiaalisuus	9
2.2	Krinoliinissa maaseudulla	16
3	Tunteita herättävä vannehome	21
3.1	Säädyllystä ja säädytöntä	21
3.2	Materiaksi muuttuvat haavekuvat	25
4	Lopuksi	29
	Lähteet	30
	Liitteet	34
	Liite 1. <i>Kansantieto</i> 11/1939. Kysely 65. Miten kansa otti vastaan uudet elämänmuodot?	34

1 Johdanto

Naisten puvun muodikas siluetti koostui 1800-luvun puolivälissä runsaista helmoista, kapeasta vyötäröstä ja viistosta hartialinjasta. Leveä helma saatiin aluksi aikaan esimerkiksi useilla tärkätyillä alushamekerroksilla, mutta vuonna 1856 patentoitu krinoliini eli vannehome muutti hameiden rakenteen.¹ Toisiinsa nauhoilla kiinnitetyistä joustavista jousiteräsvanteista koottu krinoliini oli kevyt kantaa ja mahdollisti entistä leveämmän helman luomisen.²

Aikakauden muodin suunnannäyttäjänä toimi Ranskan hovi. Keisari Napoleon III (1808–1873) ja hänen puolisonsa keisarinna Eugénie (1826–1909) käyttivät pukumuotia valtansa vahvistamiseen. He halusivat luoda Pariisista valtakunnan ylhäisen ja keisarillisen pääkaupunki, jollainen se heidän mielestään oli ollut Napoleon Bonaparten (1769–1821) aikana. Ranskalainen muoti heijasti edelläkävijöidensä ja ympäröivän kulttuurin ihanteita: aineellista ylenpalttisuutta, materialismia ja näyttävää varallisuuden esittelyä.³ Runsaat, paljon kangasta vaatineet helmet ja niitä muodossaan pitänyt krinoliini olivat tämän muodin ilmentymiä.

Muoti kulkeutui Ranskasta muualle maailmaan muotilehtien ja matkailijoiden välityksellä. Teollistuva tekstiili- ja terästuotanto teki krinoliinin raaka-aineista suhteellisen edullisia, mikä edesauttoi pukineen leviämistä nopeasti eri kansankerroksiin koko länsimaisen muodin vaikutusalueella Euroopassa ja Yhdysvalloissa. Suomeen krinoliini rantautui pian keksimisensä jälkeen 1850-luvun jälkipuolella. Ylellisyyttä ja runsautta ilmentänyt muoti ei kuitenkaan istunut saumattomasti osaksi suomalaista arvomaailmaa ja pukeutumiskulttuuria, vaan krinoliinin käyttäjät saivat osakseen kritiikkiä ja suoranaista pilkkaa.⁴

Tutustuessani aiheeseen huomasin, että itse krinoliinia käyttäneiden ihmisten kokemuksia oli huomattavasti vaikeampi tavoittaa kuin arvostelijoiden ääntä. Jos krinoliinit kerran olivat niin paheksuttavia, mikä sai monet naiset silti pukemaan sellaisen ylleen? Krinoliinien käyttämiseen oli liityttävä sellaisia ulottuvuuksia, jotka olivat kriitikoille vieraita tai eivät vakuuttaneet heitä.

¹ Krinoliinin esiasteita oli ollut käytössä jo 1830-luvun lopulla, jolloin alushameita jäykistettiin hevosenjouhilla. Samaan tarkoitukseen on käytetty myös nyöreillä vahvistettuja alushameita. Tiukasti kahden kangaskerroksen väliin ommellut nyörit auttoivat hametta pitämään muotonsa. Stevenson 2012, 48; Black & Garland 1985, 197, 199.

² Stevenson 2012, 46–48; Kyläkoski 2016, blogikirjoitus; Black & Garland 1985, 199.

³ Stevenson 2012, 46.

⁴ Stevenson 2012, 46, 49; Black & Garland 1985, 195; Kyläkoski 2016, blogikirjoitus.

Käsittelen tutkielmassani krinoliineihin liitettyjä kokemuksellisia ja materiaalisia ulottuvuuksia. Pyrin hahmottelemaan puitteita vannehameeseen pukeutuneiden naisten⁵ kokemuksille ja tekemään valistuneita arvauksia siitä, miten he olisivat mahdollisesti voineet merkityksellistää asioita. Tarkastelen krinoliinia materiaalisena esineenä, jonka vuorovaikutus ihmisten kehojen kanssa on vaikuttanut sekä siihen pukeutuneiden että muiden ihmisten hameeseen liittämiin merkityksiin.

Tutkimukseni alkuperäisaineistona on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran (SKS) arkiston Perinteen ja nykykulttuurin kokoelmiin kuuluvia kansanperinteen kerääjien tuottamia aineistoja sekä *Uudet elämänmuodot* -kyselyn vastauksia. Aineistokokonaisuudet sisältävät kirjallista muistitietoaineistoa 1800-luvulta 1900-luvun alkupuolelle. Taustoitan tulkintojani viittamalla myös muutamiin 1860-luvun aikana julkaistuihin sanomalehtikirjoituksiin, sillä ne valottavat aikalaiskontekstia tavalla, johon jälkikäteen kerätty muistitieto ei yksinään kykene. Käyttämäni sanomalehdet ovat *Hämäläinen*, *Sanomia Tampereelta*, *Sanomia Turusta*, *Suomalainen Wirallinen Lehti*, *Suometar* ja *Tampereen Sanomat*.

Hyödynnän tutkimuksessani neljää kansanperinteen kerääjien tuottamaa muistelukerronta-aineistoa. Käyttämäni aineistot ovat vaihtelevan pituisia käsin kirjoitettuja tekstejä, jotka käsittelevät krinoliineja. Niiden kerääjät ovat haastatelleet muita ihmisiä näiden kotiseudun kansanperinteestä tai kirjanneet ylös omia muistojaan ja ajatuksiaan. Aineistot ovat talletettu SKS:n arkistoon vuosina 1903, 1938, 1956 ja 1970. Kerääjistä kaksi on miehiä, yksi nainen, ja yhdestä on merkitty vain etunimen alkukirjain. Aineistot ovat osa 1830-luvulta alkanutta kansanperinteen keräämisen perinnettä, joka on pyrkinyt tallettamaan suomalaista ja karjalaista kansanrunoutta ja -tietoa. Kansanperinnekeruut ovat palvelleet Suomen kansallisen historian ja kansallisidentiteetin rakentamista, mikä selittää materiaalin painottumista maaseudulle. Aitoa suomalaisuutta etsittiin kaupunkien ulkopuolelta, koska rahvaaseen yhdistettiin mielikuvia autenttisuudesta ja perinteisen elämäntavan säilyttämisestä.⁶

Uudet elämänmuodot -aineisto koostuu SKS:n *Kansantieto*-lehdessä vuonna 1939 julkaistuun *Miten kansa otti vastaan uudet elämänmuodot?* -kyselyyn (Liite 1) lähetetyistä vastauksista. Kyselyssä oli kymmenen osakysymystä, jotka kartoittivat pukeutumisen lisäksi muun muassa

⁵ Käytän tutkielmassani sanoja nainen ja mies, koska lähteeni käsittelevät sukupuolta binäärisesti. On hyvä pitää mielessä, että menneisyyden todellisuus kuitenkin oli todennäköisesti monimuotoisempi.

⁶ Mikkola 2009, 65–69.

uusien viljelystapojen käyttöönottoa ja koululaitokseen liittyviä asenteita.⁷ Vastauksia on yhteensä 84, ja tutkimuksessani käsittelen tarkemmin niistä kahdeksaa. Viidessä vastauksessa puhutaan krinoliinista, ja kolme muuta sanoittavat aikakauteen liittyviä ilmiöitä oivaltavalla tavalla. Vastausten lähettäjäistä seitsemän on miehiä ja yksi nainen. Yksi miehistä nimeää haastattelemansa naisen, jonka kertomaan hänen vastauksensa perustuu. Osassa aineistosta mainitaan sekä kirjaajan että muistelijan nimi ja syntymäaika. Aiemmin aineistoa on hyödynnänyt ainakin Kati Mikkola uutuuksien kohtaamaa vastustusta käsitelleessä väitöskirjassaan sekä aiheeseen liittyvissä tutkimusartikkeleissaan.⁸

Aikakauden sanomalehtikirjoitukset käsittelevät krinoliineja valtaosin kielteiseen sävyyn. Sanomalehtikirjoitukset edustivat tavallisesti keskiluokkaista, miehistä ja varttunutta näkökulmaa, mikä vaikutti niiden tapaan suhtautua krinoliineihin.⁹ Muistelukerronta-aineistoista on nähtävissä moninaisempia näkemyksiä aiheesta. Mikkolan tapaan katson, että muistitietokeräysten kohdalla ihmiset tiedostivat tallettavansa kertomansa tieteellistä käyttöä varten.¹⁰ Tämä on voinut johtaa puolueettomuuteen pyrkivään esitystapaan, jossa kertojat ovat ajatelleet asettavansa omat asenteensa taustalle voidakseen osallistua kansanperinteen tallettamiseen jälkipolville.¹¹ Voi myös olla, että aika lievensi ihmisten asenteita ja krinoliini näyttäytyi jälkipolville ainoastaan yhtenä entisajan muoti-ilmiönä muiden joukossa.

Aineistossani kukaan ei suoraan mainitse kertovansa omista krinoliineihin liittyvistä kokemuksistaan. Osa kertojista on elänyt krinoliinien aikana, osa taas muistelee yhteisön iäkkäämpien jäsenten välittämiä kertomuksia tai on koostanut synteesin paikkakuntansa perimätiedon pohjalta. Näin ollen muistelijat välittävät ennemmin krinoliiniin liitettyjä merkityksiä kuin omakohtaisia tapahtumia.¹²

Vaikka tekstit eivät ole krinoliineja käyttäneiden naisten itsensä kirjoittamia, katsomalla tekstin tarjoaman näkökulman taakse niistä on mahdollista lukea vihjeitä krinoliinin käyttämisen

⁷ Olen liittänyt kyselyn tutkielman loppuun, ks. Liite 1. Pukeutumisen osalta vastauksissa painottuvat 1800- ja 1900-lukujen taitteen ilmiöt sekä ne vaatekappaleet, jotka mainitaan esimerkkeinä kyselyn ohjeistuksessa. Joukosta löytyy kuitenkin mainintoja myös varhaisemmista muoti-ilmiöistä, kuten krinoliinista.

⁸ Ks. Mikkola 2009, Mikkola 2019.

⁹ Oittinen 1990, 63

¹⁰ Mikkola 2019, 151.

¹¹ Todellisuudessa asenteet välittyvät aina kielenkäytön kautta, eikä tämä ole poikkeus. Nostin tämän huomion esiin lähinnä yhtenä mahdollisena selityksenä erilaisiin sanavalintoihin. Muistelijat ovat ehkä ajatelleet tuottavansa eri tyyllilajin tekstiä tavallaan verrattuna sanomalehtikirjoittajiin, jotka kommentoivat oman aikansa polttavia ilmiöitä.

¹² Ks. Mikkola 2019, 149–152. Kati Mikkola on avannut kattavasti muistelukerronta-aineiston erityispiirteitä ja sen käyttämisessä huomioitavia seikkoja.

kokemuksellisesta ulottuvuudesta joko koettuna tai kuviteltuna. Hyödynnän tutkimuksessani feministisen kirjallisuudentutkimuksen vastakarvaan lukemisen menetelmää. Lähestyn tekstejä analyttisesti ja pyrin kyseenalaistamaan niiden tarjoaman näkökulman käsitelyyn aiheeseen. Kriittinen lukutavan avulla on mahdollista tavoittaa rivien väleihin jääneitä asioita.¹³ Tällä tavoin aineistoista on löydettävissä uudenlaisia tapoja tulkita vannehameisiin liittyviä ilmiöitä.

Kontekstualisoimalla aikakautta huolellisesti hahmottelen raameja vannehameiden käyttäjien materiaaliselle ja sosiaaliselle todellisuudelle ja sitä kautta tulkinnoille, joita he ovat voineet siitä tehdä. Ajankuvan tunteminen on tärkeää myös siksi, etteivät tutkijan tekemät havainnot jäisi irrallisiksi. Pukeutumista lähestyttiin pitkään tutkimusajankohdan normien kautta, jolloin tehdyt tulkinnat kertoivat enemmän tutkijan henkilökohtaisista asenteista kuin tutkimuskohteestaan. Tutkijan eettisiin velvollisuuksiin kuuluu suhtautua tutkimuskohteeseensa kunnioitavasti.¹⁴ Tarkastelen 1800-luvun puolivälin ihmisiä ja pukeutumisasiöitä näiden omista lähtökohdista käsin ja vältän tietoisesti esimerkiksi arvottavaa kieltä.

Rajaan tutkimukseni koskemaan 1850–1860-lukujen Suomea. Krinoliini saapui Suomeen 1850-luvun lopulla ja jäi muodista 1870-luvulle tultaessa. Aineistoni painottuu alempien sosiaaliryhmien eli työväestön ja maaseudun asukkaiden kuvaukseen, joten he ovat myös tutkimuksessani keskiössä. Perustelen rajausta myös sillä, että yläluokkien pukeutumista on tutkittu alempia yhteiskuntaryhmiä enemmän.¹⁵ Suomessa kansanpukuja on tutkittu paljon. Sen sijaan kansanomaisen muotipuku¹⁶, jonka yksi elementti krinoliini on ollut, on jäänyt vähemmälle huomiolle.

Tulkitsen alkuperäisaineistoa aistien ja tunteiden sekä toisaalta materiaalisuuden näkökulmasta. Ihmiset kokevat maailman kehonsa kautta. Muodostamme kuvan ympäröivästä todellisuudesta aistihavaintojen ja tunnekokemusten pohjalta. Koska vaatteet ovat kirjaimellisesti kantajansa iholla, niitä on mielekästä tarkastella niiden tuottamien ja niihin yhdistyvien kokemusten kautta. Vaatteet eivät ole pelkästään symboleita yhteiskunnallisille merkityksille, vaan ne ovat myös intiimisti vuorovaikutuksessa kantajansa kanssa.¹⁷ Teoreettinen lähtökohtani on

¹³ Oja 2022, 87–88.

¹⁴ Vainio-Korhonen 2017, 29.

¹⁵ Niiranen & Turunen 2019, 33.

¹⁶ Kansanomaisen puku tai kansanpuku tarkoittaa kansan perinteistä, kotitekoista vaatepartta. Kansanomaisen muotipuvun käsite kuvaa 1800-luvun puolivälin jälkeen käytössä olleita pukuja, joissa oli vaikutteita sekä kansanpuvusta että aiemmin lähinnä säätyläisten käyttämistä muotipuvuista.

¹⁷ Roivainen 2017, 240.

materiaalisen kulttuurin tutkimuksesta peräisin oleva käsitys materian affektiivisuudesta¹⁸ elisen kyvystä vaikuttaa ihmisiin ja muokata heidän toimintaansa. Esineet eivät siis ole vain passiivisia tekemisen kohteita, vaan ihmisen ja materian välinen suhde on vuorovaikutteinen.¹⁹

Historian tutkimiseen kokemuksellisesta näkökulmasta apua tarjoavat Bruce Johnsonin ja Hannu Salmen artikkeli *Aistien historia: Kohteet ja menetelmät*, Tuomas Teporan artikkeli *Kuinka tunnehistoriaa tutkitaan?* sekä Ville Kivimäen ja Raisa Maria Toivon artikkeli *Kokemuksen historia*. Tunteiden historiasta on kirjoittanut myös Rob Boddice, ja johdanto hänen monografiassaan *Tunteiden historia* auttaa minua luomaan teoreettista pohjaa tutkielmalleni. Pukeutumisen kokemuksellisten ulottuvuuksien hahmottamista käsittelem erityisesti Susan J. Vincentin teoksen *The Anatomy of Fashion* pohjalta. Pohdin kirjassa esiin nostettuja asioita Suomen ja erityisesti maaseudun kontekstissa ja täydennän näin omia alkuperäisaineiston pohjalta tekemiäni tulkintoja.

Säädynmukaisen pukeutumiskulttuurin murtumista lähestyn Kati Mikkolan artikkelin *Moder-nisaation vastavirrassa* pohjalta. Mikkola käsittelee 1800–1900-lukujen vaihteen pukeutumisen muutoksia laajempänä yhteiskunnallisena ilmiönä, kun taas minä keskityn krinoliiniin yksittäisenä vaatekappaleena ja painotan tutkimuksessani siihen liitettyjä kokemuksellisia ulottuvuuksia. Olen rajannut kriitikoiden krinoliinin liittämät merkitykset tutkimukseni ulkopuolelle, sillä Mikkola on kirjoittanut puku-uutuuksien herättämästä vastustuksesta artikkelissaan.

¹⁸ Kajander & Koskinen-Koivisto 2021, 353–354.

¹⁹ Niiranen & Turunen 2019, 24.

2 Aistein koettu krinoliini

2.1 Vannehameen materiaalisuus

Vaatetus kertoi 1800-luvun puolivälissä ihmisen yhteiskunnallisesta asemasta. Hyväosaiseen yhteiskuntakerrokseen kuuluvien ihmisten eli säätyläisten²⁰ puvut noudattelivat länsimaisen muodin virtauksia. Rahvas²¹ puolestaan pukeutui erityisesti maaseudulla niin kutsuttuun kansanomaiseen pukuun. Myös se otti vaikutteita vaihtuvista muodeista, mutta sen muutokset olivat hitaampia ja hienovaraisempia kuin muotipukujen. Yhteiskuntaryhmien väliset pukeutumiserot hämärtyivät vähitellen vuosisadan jälkipuolella, kun rahvas omaksui yhä enemmän muotipuvun piirteitä vaatetukseensa. Puvuissa näkyivät pitkään vaikutteet sekä rahvaan perinteisestä puvunparresta että säätyläisten muotipuvuista. Tämän siirtymävaiheen puvuista käytetään nimitystä kansanomainen muotipuku.²²

Kun yhteiskunnan ylimmistä kerroksista lähtöisin oleva krinoliini levisi muiden sosiaaliryhmien käyttöön, siitä tuli kansanomaisen muotipuvun elementti. Vanteilla tuettu alushame oli aluspukine, mutta aikalaiset kutsuivat myös sen kanssa käytettävää vyötäröhametta tai pukua kokonaisuudessaan krinoliiniksi. Käsittelen tutkielmassani krinoliinia kummassakin merkityksessä. Aineistoni valossa puvun siluetin luonut aluspukine ja päälle päin näkyvä lopputulos olivat suuressa määrin yhtä. Esimerkiksi *Hämäläisessä* vuonna 1866 julkaistun kirjoituksen nimetön laatija kritisoi kokonaisuudessaan uuden muodin mukaista pukua, jonka alla vanteista koottua hametta käytettiin.²³ Arvostelijoille ongelma ei ollut pelkästään rakenteeltaan poikkeuksellinen alushame, vaan heidän näkökulmastaan epätoivottuja asioita symboloinut vaateparsi.

Kantajan yhteiskunnallinen asema näkyi vannehameen ulkomuodossa. Varakkaiden käyttämissä krinoliineissa oli useita alaspäin leveneviä, jousiteräksestä valmistettuja vanteita. Vanteet ommeltiin kankaiseen alushameeseen tai yhdistettiin toisiinsa nauhoilla, kuten kuvassa 2. Koostaan huolimatta hameen kanssa liikkuminen oli mahdollista myös ahtaammissa tiloissa,

²⁰ Suomen suuriruhtinaskunnan asukkaat jakautuivat neljään poliittiseen säätyyn: aateliin, papistoon, porvaristoon ja talonpoikiin. Käytännössä sosiaalinen asema ei määräytynyt suoraan sen perusteella, mihin valtiopäivillä edustettuun säätyyn ihminen kuului. Poliittisten säätyjen lisäksi aikalaiset hahmottivat yhteiskuntaa esimerkiksi oppisäädyn, upseerisäädyn ja kirjurisäädyn kautta. *Artukka* 2021, 33–34.

²¹ Säätyläistöön kuulumattomia ihmisiä, kuten tilatonta työväestöä ja tehdastyöläisiä kutsuttiin rahvaaksi. Joissain tapauksissa talonpojat kuuluivat rahvaaseen, toisissa säätyläistöön. Etenkin maalla varakkaiden talonpoikien oli mahdollista saavuttaa säätyläisen status, koska siellä muuta säätyläistöä oli vähemmän. *Artukka* 2021, 33–34.

²² Mikkola 2019, 152–153.

²³ Tuuloksesta 25 päivä Helmik. *Hämäläinen* 9/1866, 2.

sillä vanteet joustivat ja palautuivat alkuperäiseen muotoonsa.²⁴ Alempien sosiaaliryhmien naisten krinoliineissa oli tavallisesti vähemmän vanteita. Aineistossani ne kertojat, jotka mainitsevat vanteiden määrän, puhuvat 1–4 vanteen hameista.²⁵ Hame, jonka helmassa oli vain yksi vanne, otti kartiomaisen muodon (kuva 1). Kolmesta tai neljästä vanteesta koottu hame muistutti enemmän säätyläisten suosimaa kellomaista, jo ylhäältä levenevää siluettia.

Kuva 1. Yksivanteinen krinoliinalushame. Kuva: Uudenkaupungin museo.

Kuva 2. Monivanteinen krinoliini. Kuva: Uudenkaupungin museo.

Krinoliinin vanteita ja valmiita krinoliineja valmistettiin massatuotantona. Suhteellisen edulliset tehdasvalmisteiset vannehameet eivät kuitenkaan yleistyneet suomalaisten maalaisnaisten keskuudessa.²⁶ Maaseudun rahatalous ei ollut erityisen vilkasta 1800-luvun puolivälin Suomessa, sillä kaupankäynti oli ollut pitkään rajoitettu kaupunkiin. Vaikka kaupunkien

²⁴ Stevenson 2011, 49; Vincent 2009, 90 & Kopisto 1999, 92.

²⁵ E60 Ruusunen, E145 Mäkinen, E223 Sarkkinen, E153 Salo.

²⁶ Esimerkiksi Stevenson 2011, 49 tarkoittaa Iso-Britannian tilanteesta sanoessaan, että tehdastekoihin vannehameisiin oli varaa ”kaikkien yhteiskuntaluokkien naisilla”. Muodin historian yleisteokset eivät käsittele Suomen oloja.

ulkopuolella käytävä kauppa sallittiin tietyin ehdoin vuonna 1859, rahatalous yleistyi maaseudulla hitaasti. Pitkään palkollisille maksettiin korvaus työstä esimerkiksi luontaistuotteina, vaatekankaina ja koruina. Näin ollen esimerkiksi piioille ei juuri kulkeutunut konkreettista rahaa, jolla he olisivat voineet ostaa vannehameen tai sen tarvikkeet.²⁷

Kotitekoiset krinoliinit olivat tavallisia alempien yhteiskuntaryhmien keskuudessa. Suurin osa etenkin naisten vaatteista valmistettiin 1800-luvulla kotitalouksissa. Pukineita oli mahdollista hankkia myös tilaustöinä käsityöläisiltä, mutta heidän palvelunsa olivat varattuja maksukykyisille asiakkaille ja siten monen ulottumattomissa erityisesti maaseudulla.²⁸ Aineistossani oleva yksityiskohtainen kuvaus krinoliinin valmistamisesta antaa ymmärtää, että kertoja on itse osallistunut vaatekappaleen tekoprosessiin tai vähintään seurannut sitä vierestä. Kertojan mukaan krinoliini valmistettiin tavallisesti viistotuista kangaskappaleista, joskin se oli mahdollista tehdä myös suorapalteisesta hameesta. Hameen helmaan tehtiin röyhelö ja piiloon sisäpuolelle ommeltiin poimu, johon metallinen vanne sujautettiin. ”Sitten vasta ommellaan hameen reunat yhteen kiinni jotta hameen palle [helma] on kun ammeelle pinkoitettu.”²⁹

Aineistoni perusteella vaikuttaa siis siltä, että krinoliinin vanne voitiin joissain tapauksissa ommella suoraan päällyshameen helmaan. Sama muistelijä kertoo, että krinoliini valmistettiin niin ”kalleista kankaista” kuin oli varaa.³⁰ Jos varat ovat rajalliset, piiloon jäävän alushameen kankaaseen ei ollut järkevää käyttää kovin paljoa resursseja. Toisaalta katkelmassa ei mainita alushametta, vaan kertoja antaa ymmärtää, että krinoliinipoimu ommeltiin nimenomaan arvokkaasta kankaasta valmistetun, röyhelöreunaisen hameen helmaan.

Toinen muistelijä kuvaa tilannetta, jossa krinoliinin vanne katkesi tanssitilaisuudessa.

Nyt ei tytön auttanut muuta kuin lähte heti kotiin ja lopettaa tanssi. Sillä hame meni jousen katkettua aivan muodottomaksi, helman levitessä sivulle päin, niin että ei sillä enää voinut liikkua toisten joukossa, eikä sitä voinut millään korjata tanssipaikalla.³¹

Kertojan mukaan särkyneen krinoliinin omistajan oli lähdettävä tansseista käytännöllisistä syistä. Muodottomaksi menneen hameen kanssa ei voinut liikkua väenpaljoudessa, eikä sitä

²⁷ Keskinen 2022, 75–76 & Rahikainen 2006, 20–21.

²⁸ Oittinen 1990, 62.

²⁹ E60 Ruusunen. Suorapalteinen hame on koottu langansuuntaan leikatuista, neliskanttisista kangaskappaleista. Se on taloudellinen tapa valmistaa vaate, sillä kangasta ei juurikaan mene hukkaan. Viistotuista paloista koottu hame levenee helmaa kohti, sillä kangaskappaleet ovat ylhäältä kapeampia kuin alhaalta.

³⁰ E60 Ruusunen.

³¹ E145 Mäkinen.

ollut mahdollista korjata paikan päällä. Mielestäni tapaus antaa ymmärtää, että vanne on ollut kiinni nimenomaan päällyshameessa. Jos vanne olisi ollut alushameen helmassa, nainen olisi periaatteessa voinut sivummalla riisua sen ja jatkaa iltaa päällyshame yllään. Paikalla oli todennäköisesti muitakin naisia ilman krinoliinia, joten vannehameen puuttuminen ei olisi näyttänyt poikkeavalta. Toisaalta ilman vanteen kannatusta hame saattoi olla niin pitkä, että se osui maahan ja vaikeutti liikkumista. Lisäksi rikkoutuneen hameen aiheuttama mielipaha saattoi vaikuttaa naisen päätökseen lähteä tilaisuudesta, vaikka kertoja ei sellaisesta mainitsekaan.

Jos varallisuus ei sallinut jousiteräksen käyttämistä, krinoliinin vanteita oli mahdollista tehdä myös pajusta, rottingista tai katajasta.³² Kotitekoiset vanteet olivat vanteenotettava vaihtoehto vähävaraiselle väestönosalle. Niiden ominaisuudet olivat tarpeeksi samankaltaiset kuin teollisesti valmistettujen, ja vanteen katketessa sen korvaaminen uudella oli helppoa ja edullista. Luonnonmateriaaleja voi kosteana taivutella haluamaansa muotoon. Kuivuttuaan paksut oksat eivät juuri joustu ja voivat taivutettaessa katketa. Vanteet kuitenkin tehtiin todennäköisesti melko ohuiksi, jolloin ne joustivat jonkin verran. Kuivina paju-, kataja- ja rottinkivanteet olivat luultavasti keveydessään verrattavissa jousiteräsvanteisiin.

Vanteiden määrän ja materiaalin lisäksi naisen sosioekonominen asema vaikutti krinoliinin kokoon. Alempien sosiaaliryhmien käyttämät vannehameet olivat tavallisesti ympärysmittaan pienempiä kuin säätyläisten. Itse krinoliinin materiaalien lisäksi täytyi ottaa huomioon sen kanssa käytettävän puvun kustannukset.³³ Mitä leveämpi krinoliini oli, sitä enemmän kangasta puku vaati. Vaikka teollistuminen laski valmiskankaiden hintaa, käytännössä ne olivat edelleen monen ulottumattomissa.³⁴ Kotitekoisen kangas puolestaan vaati paljon työtä.

Ihmiset käyttivät muutenkin harkintaa siinä, minkä kokoista hametta kokivat sopivaksi pitää. Erään muistelijan mukaan ”muutammat eivät tee aivan ammeenpohjan suuruisia hameen krinoliineja vaan tyytyvät kapeampaan että eivät aivan kovin leveätä tilaa vie naapureiltansa”.³⁵ Henkilökohtaisten preferenssien lisäksi hameen kokoon vaikuttivat vuorokaudenaika, kantaajan sosiaalinen asema sekä tilaisuus, jossa hametta käytettiin. Päiväpukujen helma oli tavallisesti vaatimattomampi kuin arvokkaita iltatilaisuuksia varten tarkoitettujen pukujen.³⁶ Esimerkiksi Mihály Zichyn maalauksessa *Valtiöpäivätanssiaiset Aleksanteri II:n kunniaksi*

³² E223 Sarkkinen & E153 Salo.

³³ Vincent 2009, 70–73.

³⁴ Etenkin maaseudulla oli tavallista, että ihmisillä ei ollut käytössään rahaa. Keskinen 2022, 76.

³⁵ E60 Ruusunen.

³⁶ Vincent 2009, 70–74.

Helsingissä 1863 (1864) parhaimpiinsa pukeutuneilla naisilla on krinoliinipuvut, joiden laajat helmat levittäytyvät heidän ympärilleen (kuva 3).

Kuva 3. Vuonna 1863 järjestetyt säätyvaltiopäivien avajaiset huipentuivat Helsingin rautatieasemalla järjestettyihin tanssiaisiin. Kuva: Mihály Zichy: *Valtiopäivätanssiaiset Aleksanteri II:n kunniaksi Helsingissä 1863, 1864*, Wikipedia, Wikimedia Commons, Public Domain.

Muodin historian yleisteokset nimeävät usein vannehameen eduksi sen keveyden. Teollisesti valmistettu jousiteräs oli erittäin kevyttä, ja krinoliini vähensi muodikkaan siluetin saavuttamiseksi tarvittavien alushameiden määrää. Pukukokonaisuudesta katosi näin usean kangaskeroksen paino. Lisäksi jaloilla oli paljon liikkumatilaa krinoliinin luoman kuvun alla.³⁷ Osa krinoliinin käyttäjistä koki krinoliinin siis nimenomaan käytännölliseksi, vaikka ainakin pilapiirtäjät olivat innokkaita korostamaan siihen liittyviä haasteita. Esimerkiksi brittiläinen aikakauslehti *Punch* julkaisi tiheään krinoliinien käyttäjille naureskelevia satiirisia kuvituksia. Vuodelta 1858 peräisin olevassa pilakuvassa juhlapukuiset ihmiset yrittävät tanssia, mutta krinoliinien aiheuttama tilanahtaus tekee siitä vaikeaa (kuva 4).³⁸

³⁷ Stevenson 2011, 48–49 & Vincent 2009, 73–80, 90.

³⁸ *Punch* 28.1.1858, 40.

Kuva 4. Humoristinen piirros krinoliinien keskellä kamppailevasta tanssiaiskansasta. Kuvateksti: *Mr. Lightbody does not dance, himself; but is always much gratified to see the Young Folks enjoy themselves. But, whether it is that Forty Summers (1 Sixty) have Impaired his Vision, he cannot, for the life of him, discern anything but some Black Coats struggling frantically in a Sea of White Muslin.* Kuva: *Punch*, 28.1.1858, s. 40.

Hameen keveys ei nouse esiin omassa aineistossani. Syynä on luultavasti ainakin osittain se, että käyttämässäni aineistossa painottuvat alempien sosiaaliryhmien naiset. He olivat käyttäneet kansanomaista pukua, johon ei kuulunut leveää helmaa samassa mittakaavassa kuin säätyläisillä. Siten heillä ei ollut raskaiden hameiden luomaa ongelmaa, jonka krinoliini olisi voinut ratkaista. Koska tällaista käytännöllisyyden aspektia ei ollut, krinoliini omaksuttiin käyttöön muista syistä. Yksi motiiveista oli muodikkaus, jota tarkastelen lähemmin luvussa 3.2. Muodikkaus miellettiin kuuluvaksi keski- ja yläluokan säädynmukaiseen elämään, joten jotkut aikalaiset pitivät sen tavoittelua sopimattomana rahvaan naisille. Lisäksi muodin kaltaiset maalliset asiat olivat kristinuskon näkökulmasta turhamaisuutta.³⁹

³⁹ Mikkola 2019, 157, 159–160.

Vaikka krinoliinin keveys ei ollut olennainen tekijä rahvaan naisille, he liittivät siihen muita käytännöllisiä puolia. ”Käytännöllisyys on ollut tämänki vaateparren määrääjänä”, eräs muistelijä toteaa. ”Kun nimittäin kesäajalla kuumuus käy sietämättömäksi niin silloin on vilpaisuus tervetullutta jos se missä muodossa hyvänsä tulleneekan.”⁴⁰ Kesäkuumalla hameen alle virtaava ilma viilensi hameen kantajaa. Ilmavasti varjossa pysyvillä jaloilla oli varmasti viileämpää kuin tiiviisti kankaiden ympäröimänä ollessa.

Toisaalta ilma pääsi hameen alle myös talvella. Lämpö ei säilynyt lähellä kehoa, kun lukuisien hameiden kangaskerrokset eivät olleet sitä pidättämässä. Ongelma ratkesi topatulla alushameella: ”Että ei talven kylmyys muotia noudattavaa tulisi vaivaamaan tuli hänen talveksi varustaa itselleen eri hame, jota nimitetään ’Toppihameeksi’”.⁴¹ Jos lämpimän alushameen käyttäminen oli vakiintunut ratkaisu, kylmyyttä ei välttämättä koettu erityiseksi haasteeksi. Lisäksi talven kylmyys ei ollut pelkästään krinoliiniin liittyvä ongelma. Hameen alla pidettävät polvipituiset alushousut yleistyivät maaseudun naisilla vasta 1900-luvun alussa.⁴² Housut suojasivat pitkien sukkien yläpuolella olevia jalkoja kylmältä ja toisaalta estivät hameen jäädyntä helmaa raapimasta ihoa.⁴³

Topattu alushame oli raskas kantaa. Jotkut naiset ompelivat siihen olkaimet tai kiinnittivät sen liiviin, jolloin osa hameen painosta siirtyi vyötäisiltä hartioiden kannateltavaksi.⁴⁴ Vaikka krinoliini itsessään ei painanut paljoa, talvella toppihameen kanssa sen käyttäjä saattoi tulla tietoiseksi hameen herraskaisista juurista. Krinoliinipuku oli suunniteltu korsetin kanssa käytettäväksi. Korsetti helpotti raskaiden hameiden käyttämistä, sillä se jakoi niiden painon tasaisemmin kehon kannateltavaksi. Suomessa korsettien käyttäminen ei ollut levinnyt rahvaan pariin laajassa mittakaavassa. Toisin oli esimerkiksi Iso-Britanniassa, missä korsetteihin yhdistyi vahvasti mielikuvia moraalisuudesta. Suomessa korsetteihin ei ainakaan rahvaan naisten kohdalla yhdistetty samanlaisia merkityksiä.⁴⁵

⁴⁰ E60 Ruusunen.

⁴¹ E60 Ruusunen.

⁴² Turunen 2019, 288.

⁴³ E151 Pärnänen.

⁴⁴ E60 Ruusunen.

⁴⁵ Vain harva rahvaan nainen käytti korsettia, joten sitä ilman esiintyminen ei ollut poikkeavaa tai kyseenalaista. Nea Väänänen: Korsetit suomalaisissa sanomalehdissä. Luento, 22.5.2025, Muodin historian kiertokoulu.

2.2 Krinoliinissa maaseudulla

Maaseudun arki saattoi tuoda krinoliinista esiin puolia, jotka sekä hameen käyttäjä että muut ihmiset kokivat hankaliksi. Säätyläisnaisten fyysisesti kevyeen elämäntyyliin vannehame sopi suhteellisen luontevasti. Suurempaa fyysistä aktiivisuutta tai ahtaissa tiloissa liikkumista vaativissa aktiviteeteissa hame ei kuitenkaan ollut parhaimmillaan. *Suomalaiseen Wiralliseen Lehteen* kirjoittanut nimimerkki P—r kuvaili vannehameiden olevan ”aiwan sopimattomat kantaa meidän metsäteillä ja yksipuolissa owissa”.⁴⁶ Maatalon töissä pelloilla, eläinten parissa ja sisällä taloustöissä laaja hame oli tiellä ja rajoitti liikkumista.

Tehtaissa krinoliini saattoi puolestaan olla hengenvaarallinen, sillä runsas hame oli vaarassa takertua koneisiin. Osassa tehtaita krinoliinin käyttäminen kiellettiin työaikana työturvallisuuden vedoten. Näin tehtiin esimerkiksi vuonna 1866 Tampereella, jossa tekstiiliteollisuus työllisti suuren määrän naisia. Työntekijät saivat vaihtaa pukeutumishuoneessa krinoliininsa paremmin työolosuhteisiin sopivaan pukuun.⁴⁷

Alempien sosiaaliryhmien arjen asettamat realiteetit vaikuttivat siihen, että krinoliini oli heillä lähinnä osa pyhäpukua. Juhlaviin tilaisuuksiin tarkoitettu krinoliini ommeltiin arvokkaasta kankaasta.⁴⁸ Krinoliinipuvun yläosa oli vuoritettu, ja sen saumoissa oli ”fiätereitä” eli esimerkiksi jousiteräsluita antamassa vaatteelle muotoa. Luut autoivat luomaan toivotunlaisen siluetin, sillä muotipuvun visuaaliseen ilmeeseen kuului istuva, vartalonmyötäinen yläosa.⁴⁹

Kirkon merkitys oli 1800-luvun puolivälissä vähentynyt ihmisten elämässä, sillä kunnallishallinnon ja koululaitoksen muutokset siirsivät aiemmin kirkolle kuulunutta valtaa muille toimielimille. Suurelle osalle suomalaisista uskonto kuitenkin säilyi tärkeänä osana elämää.⁵⁰ Kirkossakäynti oli paitsi hengellinen, myös sosiaalinen tilaisuus. Pyhät olivat mahdollisuus esitellä omia vaatteita ja katsastaa muiden puvunparsa. Suuret hameet olivat haastavia väenpaljoudessa, jonka kirkkoon kokoontuneet ihmiset muodostivat.⁵¹ Vaikka krinoliinin käyttäjiä oli maalla vähemmän kuin kaupungeissa, vaati kirkonpenkkiin hivuttautuminen todennäköisesti jonkin verran vaivannäköä.

⁴⁶ Weikolleni Helsinkiin Ala-Karjalasta 2 p:nä helmikuuta 1867, *Suomalainen Wirallinen Lehti* 18/1867, 3.

⁴⁷ Kopisto 1999, 72; Krinoliinit pois! *Sanomia Tampereelta*, 18/1866, 1.

⁴⁸ E60 Ruusunen.

⁴⁹ E223 Sarkkinen.

⁵⁰ Meinander 2007, 136; Mikkola 2019, 156.

⁵¹ Vincent 2009, 78–80.

Myös tanssit tarjosivat maaseudun naisille tilaisuuden pukeutua krinoliiniin. Vanhaemäntä Aliina Hirvi Virroilta kertoo maalaistyttöjen säilyttäneen vannehamettaan sängyn alla silloin, kun se ei ollut käytössä. ”Kun krinoliini sitten tanssista palattua riisuttiin pois, niin ei sitä voinut laittaa naulaan riipumaan niin kuin nykyajan hienoudet laitetaan, sillä se olisi vienyt huoneessa liian suuren tilan - -.” Hirvi kertoo myös tanssitilaisuuksissa esiintyneestä lieveilmiöstä: ”Tanssiaisissa pojat usein katkoivat aivan kiusalla tyttöjen rinoliinin jousia”.⁵² Rikkoutuneen krinoliinin kanssa oli Hirven mukaan mahdotonta jatkaa tanssia, ja naisen oli lähdettävä kotiin kesken huvitusten. Krinoliinin vanne oli mahdollisesti kiinnitetty alushameen sijasta päällyshameeseen, jolloin sen riisuminen ei tullut kuuloon. Toisaalta vaikka vanne olisikin ollut alushameessa, olisi päällyshameen helma voinut olla liian pitkä ilman krinoliinin kannatusta ja siten hankaloittaa liikkumista.

Hirven mukaan miesten tarkoitus oli nöyryyttää naista, jonka he tulkitsivat esimerkiksi kohdelleen heitä kylmästi.⁵³ Myös *Tampereen sanomien* maaseutukirjepalstalle kirjoittanut nimimerkki ”Sivistyksen harrastaja” kertoo tapauksesta, jossa mies rikkoi tahallisesti naisen krinoliinin. Karkussa erään talon tytär ja tilalla renkinä palvellut mies olivat riitaantuneet:

Koska tyttö wihan wimmassa oli häwyttömillä ilweillä renkiä suututtanut, renki wihdoin särki tytön krinoliinin. Isäntä, tämän kuultuansa, julmistui niin, että hän antoi pojalle kowan selkäsaunan ja pääsökirjan. Renki ei ollutkaan tytywäinen sel-laisiin pääsinkakkoihin, waan haastoi ukon käräjiin.⁵⁴

Ilkivalta ja muu julkinen häpäiseminen olivat osa aikakauden pilkkaamiskulttuuria. Ihmiset rankaisivat yhteisön normeista poikkeavia yksilöitä saattamalla heidät naurunalaisiksi.⁵⁵

Vaikka ihmiset suhtautuivat nöyryyttämiseen kukin omalla tavallaan, useimmiten häväistyksi joutuminen koettiin epämiellyttävänä. Erään muistelijan mukaan uutuuksien kokeileminen oli riski, jota etenkin herkimmat ihmiset eivät halunneet ottaa.⁵⁶ Arvostelun pelko saattoi saada osan naisista pidättäytymään krinoliinin hankkimisesta, vaikka he olisivatkin mielellään käyttäneet sellaista. Toisaalta häpeän sijaan tai sen lisäksi naisessa saattoi herätä suuttumus. Naiset näkivät vaivaa krinoliinejaan varten. He hankkivat käsiinsä tarvikkeet, ompelivat hameen ja kenties vielä valmistivat itse vanteen pajusta tai katajasta. He tuskin ilahtuivat, jos joku tahallaan rikkoi heidän vaivalla tehdyn krinoliininsa.

⁵² E145 Mäkinen.

⁵³ E145 Mäkinen.

⁵⁴ Maaseuduilta. Karkusta, *Tampereen Sanomat* 52/1866, 2.

⁵⁵ Oittinen 1990, 67.

⁵⁶ E152 Oksman.

Pilkkalaulut olivat yleinen naurettavaksi tekemisen muoto. Sellaisen kohteeksi joutuminen oli nöyryyttävää, etenkin kun tarttuvat laulut säilyivät pitkään ihmisten muistissa.⁵⁷ Aineistossani on viisi krinoliineihin liittyvää laulua tai laulunpätkää.⁵⁸ Niissä toistuu ajatus, jonka mukaan vannehameen käyttäminen vei kauemmas hyvänä pidetystä elämästä. Esimerkiksi Virroilta talletettu laulu liittää krinoliinin löyhään seksuaalimoraaliin.

Rinuliini tytön huoraksi tekee ja Viina sen poijan varkaaksi.
Heitä pois se Rinuliini tanttu, ja tule minun kullakseni.⁵⁹

1800-luvun ihmiset jäsensivät maailmaa säätyjaon kautta. Krinoliinit säätyläisnaisilla tai maalla talonpoikaisnaisilla voitiin vielä nähdä hyväksyttävänä, mutta piikojen päällä muotipuku koetteli totutun maailmanjärjestyksen rajoja ja tuntui siten uhkaavalta.⁶⁰ Taustalla ei ollut pelkästään ylempien halu varjella asemaansa, vaan myös rahvaan silmissä jokaisella oli yhteiskunnassa Jumalan määrittämä paikka, josta ei sopinut poiketa. Tavallinen kansa vieroksuu säätyläisten joutilaana pidettyä elämäntyyliä. Uutuuksiin kohdistuvan pilkanteon taustalla olikin osittain rahvaan ylpeys omasta elämäntavastaan ja halu turvata sen jatkuvuus.⁶¹ Eräs miespuolinen kertoja muistelee, miten häntä ”ei laskettu kansakouluun syystä kun olisi tullu laiska herra”, vaan hänen oli 13-vuotiaana mentävä suutarin oppiin.⁶² Vaatimattomuus, ahkeruus ja ruumiillinen työ olivat osa rahvaan identiteettiä.

Oman aseman yläpuolelle kurottaminen oli aikalaisten silmissä arveluttavaa. Jos siinä onnistui puutteellisesti, oli vaarassa joutua erityisen naurunalaiseksi. *Hämäläisessä* julkaistu kirjoitus kertoo piiasta, joka halusi ostaa vanteen krinoliiniin, mutta ei muistanut oikeita sanoja.

Eräasen kauppapuotiin Hämeenlinnassa tuli tuonain krinoliinin, mertahameen eli bramseilin (vai miksi sitä kutsutaan?) vanteita ostamaan nuori soreavartaloineen piikalikka, punainen hame yllänsä ja pikimustat hansikkaat käsissänsä, mutta likaisella kaulalla ja sisältä ei kolmeen vuoteen pestyillä korvilla, ja kysäsi, ilman hyvää päivää sanomatta, puotimieheltä: onko teillä myytävänä sitä kankeata, jota hameen alle pannaan? On kyllä, vastasi puotimies, mutta sitä ei ole lupa julkisesti myydä. Kroimuläinen nuuraa minä tarkoitan, lisäsi likka. Sitä ei enään ole; se on jo loppunut, vastasi nauraen puotimies. Antakaat minulle sitten viisi kyynärää troppinkia, jatkoi piikalikka, ja rottinkia hän sai, vaikka senkään nimeä ei osannut

⁵⁷ Rahikainen 2000, 175, 179. Pilkkalaulujen säilymisestä muistissa kertoo jo sekin, että aineistossani on niitä useita, vaikka aineisto on muodostettu vuosikymmeniä myöhemmin.

⁵⁸ Aho 1360, E151 Pärnänen, E152 Mannonen & E153 Salo.

⁵⁹ Aho 1360.

⁶⁰ Harras huuto Helsingin siwistyneille naisille! *Suometar* 17/1862, 3 & Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

⁶¹ Mikkola 2009, 200.

⁶² E151 Ruohola.

sanoa. Älkää sentähden, piiat, itsellenne laittako semmoista, jonka nimeä ette ennen hyvin tiedä!⁶³

Vaikka naisen vaatteet olivat hienot, hänen korvansa ja kaulansa olivat likaiset ja käytöstarvoissa toivomisen varaa. Kertomuksen piika edusti aikalaisille epäonnistunutta yritystä jäljittellä korkea-arvoisempia ihmisiä. Kirjoittaja päättääkin tekstin alempien sosiaaliryhmien naisille suunnattuun kehotukseen olla tavoittelematta sellaisia asioita, joiden nimiä he eivät tiedä.

Uusien tapojen omaksuminen ei käynyt hetkessä. Vaatteet vaikuttavat konkreettisesti siihen, miten ihminen liikkuu ja kantaa itsensä. Uusien vaatteiden kohdalla kestää hetki, ennen kuin ne mukautuvat ihmisen yksilölliseen tapaan liikkua ja toisaalta ihminen tottuu niiden tapaan ohjata liikettä.⁶⁴ Esimerkiksi liian rivakka kävelytyyli saattoi saada krinoliinin pomppimaan enemmän kuin oli toivottavaa. Liikanimi ”poukotinhame” onkin voinut saada inspiraationsa tämänkaltaisista tilanteista.

Vannehameen käyttäminen vaati huolellisuutta muutenkin kuin kävelyn aikana. Krinoliiniin pukeutuneen naisen tuli istuutuessaan nostaa hieman vanteitaan, jotta ne asettuivat luontevasti. Joskus nainen saattoi unohtaa tehdä niin. Jos krinoliinia ei käyttänyt jatkuvasti, tavasta ei välttämättä muodostunut rutiinia. Eräs muistelija kertoo, että hameen helma saattoi tällöin heilahtaa ylös: ”kun nainen istui varomatta oli vaara tarjolla nähtäväksi”.⁶⁵

Krinoliinia käyttäneen naisen piti kenties pohtia, miten suhtautua paljastumisen uhkaan: ope-tellako liikkumaan huolellisesti, käyttääkö alushousuja vai ollako ilman, ja miten tulla toimeen mahdollisen onnettomuuden emotionaalisten seurauksien kanssa. Vaikka naisella olisi ollut krinoliinin alla housut, niiden omistaminen ja käyttäminen itsessään koettiin pitkään erittäin häpeälliseksi. Alushousuja käyttäneitä naisia pilkattiin.⁶⁶ Erään muistelijan mukaan oli ”kauhistus jos joku vain näki lahkeensuutakin”.⁶⁷

Toisaalta krinoliiniin tai muihin vaateuutuuksiin sonnustautuminen ei väistämättä tarkoittanut pilkan kohteeksi joutumista. ”Itse kukin on seurannut kuulemaansa ja näkemäänsä esimerkiksi”⁶⁸, Pielavedellä vuonna 1864 syntynyt emäntä Maria Tiitinen kertoo. Suhtautuminen

⁶³ Kaikenlaista, *Hämäläinen* 26/1862, 3–4.

⁶⁴ Simmel 1984, 34–36.

⁶⁵ E153 Salo.

⁶⁶ Esimerkiksi E151 Mäilä, E152 Mannonen ja E152 Oksman.

⁶⁷ E151 Mäilä.

⁶⁸ E152 Tiitinen.

muotipukuihin vaihteli jonkin verran paikallisesti. Esimerkiksi joillakin paikkakunnilla saattoi olla arvostettuja muotitietoisia henkilöitä, jotka toimivat esikuvina muille.

1860-luvun katovuodet ja niistä seurannut puute selittävät osaltaan krinoliinin käyttäjien osaksi tullutta arvostelua. Aikakauden sanomalehdissä krinoliineista puhutaan usein samassa yhteydessä kuin epäonnistuneista kylvöistä, huonoista sadoista ja nälkään nääntyvistä eläimistä.⁶⁹ Yltäkylläisyyttä heijastanut, runsaasti kangasta vaativa muoti tulkittiin piittaamattomaksi tuhlailuksi aikana, jolloin monella oli vaikeuksia täyttää perustarpeita. Toisaalta vaikeana aikana pienet ilot, kuten kauniin puvun käyttäminen, saattoivat tuoda lohtua maaseudun naisten elämään. Nautintojen ja ilon kokemusten vaaliminen on selviytymiskeino, joka auttaa ylläpitämään voimavaroja ja sopeutumaan muuttuviin tilanteisiin.⁷⁰

⁶⁹ Esimerkiksi Maaseuduilta. Wesilahdelta toukok. 15 p., *Sanomia Tampereelta*, 22/1866, 2 & Köyhyys ja kehous, *Hämäläinen* 4/1867, 2.

⁷⁰ Avola & Pentikäinen 2019, 153.

3 Tunteita herättävä vannehame

3.1 Säädyllyistä ja säädytöntä

Krinoliinien osaksi tullut kritiikki on liittynyt usein niiden oletettuun epäkäytännöllisyyteen. Utilitaristinen ajatus käytännöllisyydestä vaatteiden tärkeimpänä ominaisuutena on kuitenkin yksinkertaistava, sillä se ei tavoita lainkaan pukeutumisen kulttuurisia merkityksiä.⁷¹ Esimerkiksi muotia ei ole tarkoituksenmukaista arvottaa käytännönläheisyyden kautta, koska se ei ole muodin päämäärä vaan korkeintaan sivutuote.⁷² Vannehame oli suunniteltu statussymboliksi, yltäkylläisyyden ja joutilaisuuden ilmentymäksi.⁷³ Se kertoi käyttäjänsä varakkuudesta ja antoi ymmärtää, ettei tämän tarvinnut tehdä ruumiillista työtä. Krinoliini ei myöskään ollut vaatekappaleena poikkeuksellinen. Se asettui 1500-luvun farthingale-hameista alkaneeseen vannehameiden jatkumoon. 1870-luvulle tultaessa krinoliini ei suinkaan kadonnut, vaan muutti muotoaan kantajansa takapuolelle sijoittuvaksi turnyyriksi.⁷⁴ Sekä yksi- että monivanteisia hameita käytetään nykyäänkin esimerkiksi hää- ja tanssiaispukujen kanssa.

Säätyläisnaisilla oli usein halu seurata säädynmukaista pukeutumista, ja sitä suorastaan odotettiin heiltä. Pukeutumisen tarkoitus on historiallisesti ollut paitsi suojata kehoa konkreettisesti ja vallitsevien siveysnormien mukaisesti, myös ilmaista kantajansa sosiaalinen asema.⁷⁵ Muodin mukainen puku krinoliineineen oli säätyläisnaiselle hänen asemansa tunnus. Sen tunnistaa myös *Sanomia Turussa* -lehdessä julkaistun tekstin nimetön kirjoittaja. Kirjoituksessaan hän epäilee, etteivät Suomen naiset ole aikeissa luopua muodikkaista vannehameistaan, sillä ”kuka omaisuutensa tuntomerkin hyljää”.⁷⁶ Pukeutuminen oli keino ilmaista muille, miten henkilöä tuli esimerkiksi puhutella.

Se on — niinkuin jo sanoin — arwokkaimmilta hyweksitty ja suosittu juuri sentähden, että he owat olewanansa kylläksi siwistyneitä, ja että alhaisen kansan pitäis nimittämän heitä: "armollinen rouwa" ja "kunnioitettava neitsy", kuin heillä on tämä hohto-puku wartalonsa kaunistuksena.⁷⁷

Vaikka aikalaiset mielsivät muodin seuraamisen kuuluvan ylempien yhteiskuntaryhmien elämäntyylisiin, pidettiin kuluttamista paheena, josta tulisi pyrkiä eroon. Muotiin suhtauduttiin

⁷¹ Wilson 2003, 232–235.

⁷² Simmel 1984, 28, 62.

⁷³ Edwards 2024, 65.

⁷⁴ Vincent 2009, 61–63.

⁷⁵ Niiranen & Turunen 2019, 14.

⁷⁶ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

⁷⁷ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

Suomessa lähtökohtaisesti nuivasti, mikä loi muodin seuraamiseen varovaisuutta. Ulkomailta omaksuttuja pukumalleja muutettiin yksinkertaisemmiksi, paikalliseen katukuvaan ja kulttuuriin sopiviksi.⁷⁸

Aineistossani krinoliinit liitetään löyhään seksuaalimoraaliin. Esimerkiksi Suomen naisille kirjoituksensa osoittanut henkilö nimeää vannehameen paitsi ”siveyden ja kunnian”, myös ”riettauden ja huoruuden” tuntomerkeksi.⁷⁹ Haukivuorella puolestaan on laulettu, että ”elä sinä likka sano sellaista minun mammalleni / että sinun uuden renusi [krinoliinisi] alle jäi minun poikuuteni”.⁸⁰ Erään muistelijan mukaan krinoliiniin pukeutuminen oli verrattavissa siihen, että poika alkoi juoda nuorena viinaa. Molempien ajateltiin ennustavan huonoa: heille ei ”kunnian kukko laula”.⁸¹

Krinoliineihin liitettyjä seksuaalisia merkityksiä voidaan selittää vaatteiden materiaalisuuden kautta. Suuren hameen kantaminen ei tehnyt naisista aikalaisten silmissä passiivisia. Tietoinen tilan ottaminen maailmasta oli osoitus aktiivisesta toimijuudesta ja yhdistyi ajatukseen seksuaalisesta itsenäisyydestä.⁸² Aikakauden moraalikäsitteen mukaan naisten kuului olla siveitä, kun taas miehille sallittiin suurempi liikkumavapaus seksuaalisuutensa toteuttamisessa.⁸³ Naisilta odotettiin normien mukaista käytöstä, sillä heidän ajateltiin olevan vastuussa paitsi omasta myös yhteisönsä moraalista.⁸⁴

Hameet nähtiin siltoina ihmisten välillä. Ihmiset assosioivat vaatteet kantajansa osaksi, ja siten vaatteet laajentavat kehon vaikutelmaa ja luovat laajemman piirin seksuaalissävytteisille kohtaamisille. 1800-luvulla eroottisuutta lähestyttiin peittämisen ja paljastamisen kautta. Vaikka krinoliini ei paljastanut käyttäjänsä ihoa tai vartalon muotoja, se vei ajatukset siihen, mitä se kätki näkyvistä.⁸⁵ Ohikulkijan jalkoja viistävä krinoliini oli mahdollista tulkita ikään kuin vaivihkaisena kosketuksena sen kantajan kanssa.

Suomettaressa vuonna 1865 julkaistu kirjoitus kuvaa nuoria naisia, jotka lähtivät piioiksi Pietariin ”ei leipää etsimään vaan herraiseksi pyrkimään, eli niin kuin itse sanovat: „lähden

⁷⁸ Halme 1995, 123.

⁷⁹ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

⁸⁰ E151 Pärnänen.

⁸¹ Aho 1360.

⁸² Vincent 2009, 83.

⁸³ Rajainen 1973, 9–10.

⁸⁴ Niiranen & Turunen 2019, 20.

⁸⁵ Edwards 2024, 24 & Vincent 2009, 83.

onneani etsimään“.⁸⁶ Pietarissa työskennelleet naiset palasivat muodikkaasti krinoliineihin pukeutuneina ja kulkivat kotiseuduillaan päivänvarjon kanssa, kenties hieman samaan tapaan kuin vuonna 1862 julkaistussa muotipiirroksessa (kuva 5). Muodin seuraaminen ja ylempien yhteiskuntaryhmien jäljittely nähtiin vaarallisena, koska sen uskottiin johtavan moraalisääntöjen unohtamiseen. Kaupunkiin palvelukseen menevien maalaistyttöjen pelättiin joutuvan niin muodin lumoihin, että he alkaisivat elättää itsensä seksityöllä. Säätyläisten kaltaista elämäntapaa ei monen silmissä voinut ansaita rehellisin keinoin piian pienellä palkalla.⁸⁷ Vaikka sosiaalisesta noususta haaveilua ei katsottu hyvällä, on inhimillistä haaveilla paremmista mahdollisuuksista edetä elämässä.

Kuva 5. Muotipiirros vuodelta 1862. Kuvan naisilla on yllään muodikkaat kävelypuvut, joihin kuuluu krinoliinipuvun lisäksi hartiahuivi tai leveähelmäinen takki, leuan alle solmittava päähine ja pieni päivänvarjo. Kuva: *Women 1862, Plate 025*. b17509853. Metropolitan Museum of Art, New York, N. Y.

Oma-aloitteinen miesten suosion tavoittelu, tai sellaiseksi tulkittu toiminta, näyttäytyi aikaisten silmissä arveluttavana. Krinoliinia kutsuttiin mertahameeksi, eikä nimitys viitannut pelkkään kalastusvälinettä muistuttavaan ulkomuotoon. Hämäläiseen kirjoittanut mies pohti,

⁸⁶ Raha rikkaan jumala, uni köyhän kestopito, *Suometar* 300/1865, 3.

⁸⁷ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

”lienevätkö meidän pojat niin kuin kalat, jotka mertaan menevät”.⁸⁸ Myös pilkkalaulussa miehet rinnastetaan kaloihin ja krinoliini pyydykseen. Naisten ajateltiin houkuttelevan miehiä ansaan hameellaan.

Krinoliini pän pällänsä on kuin kassin suu. Sinnepä kalat, uivat kassinnieluhun.
Kun krinuliinit tapaavat kännissä, on maito myöskin nännissä.⁸⁹

Vaikka sanomalehtiin kirjoittaneet miehet eivät arvostaneet krinoliinia, kaikki eivät ajatelleet samalla tavalla kuin he. Erään muistelijan mukaan krinoliinipukuisilla naisilla ei ollut pulaa tanssittajista ja kotiin saattelijoista.⁹⁰ Muodikkuus ja ajan hermolla oleminen toivat krinoliinin käyttäjälle sosiaalista pääomaa. Häntä pidettiin viehättävänä, ja siten hän sai osakseen ihailua. Naiset olivat tietoisia pukujensa seksuaalisesta vetovoimasta ja halusivat tietoisesti olla haluttuja.⁹¹ Hyväntahtoinen huomio saattoi imarrella krinoliinin kantajaa. Oli miellyttävää tuntea itsensä puoleensavetäväksi ja tulla kohdelluksi arvostaen.

Miesten huomion tavoitteluun liittyi jossain määrin avioitumisen mahdollisuus. Ulkomuoto oli tapa kiinnittää kosijoiden huomio.⁹² Jos oli useita kiinnostuneita, todennäköisyys löytää joukosta itseä miellyttävä ihminen oli suurempi. Onnistunut puolisonvalinta oli tärkeä asia, sillä kumppanin kanssa oli tarkoitus tulla toimeen jommankumman loppuelämä.

Erään muistelijan isoäidin laulamassa laulussa kiellettiin pukeutumasta krinoliiniin, koska se antaisi harhaanjohtavan kuvan käyttäjänsä vartalosta. Krinoliiniin pukeutumalla nainen voisi aikalaisten mielestä esiintyä viehättävämpänä kuin oikeasti olisikaan. Aikakaudella ihailtiin tervettä ulkomuotoa, jonka merkinä pidettiin sopivaa pulleutta.⁹³ Sen merkkejä olivat esimerkiksi leveät lanteet.

Muistan kuinka mummoni, vielä minun lapsena ollessani, lauloi nuorempia siskojani kiikutellessaan, että ’Heitä likka pois se renuliini (renoliini hame) sillä, se on hutkan merkki, sillä renuliini tekköo laihan likankin lanteet leviäksi.’⁹⁴

Vartalon ulkonäön muokkaaminen vannehameen avulla vaikutti aikalaisten mielestä epärehelliseltä, sillä vaatteisiin on latautunut keinotekoisuuden merkityksiä.⁹⁵ Naiset itse eivät välttämättä pitäneet krinoliiniin pukeutumista epärehellisyytenä. Kaikki vaatteet muokkaavat kehon

⁸⁸ Kotimaalta. Wanaajasta, *Hämäläinen* 7/1865, 1–2.

⁸⁹ E153 Salo.

⁹⁰ Aho 1360.

⁹¹ Halme 1995, 33.

⁹² Wilson 2003, 122–123.

⁹³ Steele 1985, 91.

⁹⁴ E152 Mannonen.

⁹⁵ Edwards 2024, 48–49.

vaikutelmaa tavalla tai toisella, ja muodikas siluetti oli vaihtunut vuosikymmenten mittaan monta kertaa. Yhteiskunnan kauneusihanteiden täyttäminen tuotti tyydytystä. Kauneudesta palkittiin esimerkiksi suosiolla, joten on perusteltua olettaa, että sitä myös tavoiteltiin ja sen saavuttaminen tuotti iloa.

Alkuperäisaineistossani nousee esiin toistuvasti ajatus siitä, että naiset pyrkivät pukeutumisellaan vetämään puoleensa seksuaalissävyytteistä huomiota. Toisaalta naisten tekemät valinnat on voitu tulkita seksuaalisiksi ja tahallisen eroottisiksi, vaikka he eivät olisi itse mieltäneet toimintaansa niin. Krinoliinia käyttäneet naiset eivät olleet itse tuottamassa näitä aineistoja, vaan erityisesti sanomalehtikirjoitukset ovat lähtöisin pitkälti miesten kynästä. Niitä ei voida lukea kritiikittömästi kuvauksina krinoliinin käyttäjien sielunelämästä. Aihetta ei voi siten tarkastella pelkästään seksuaalisuuden näkökulmasta, sillä se loisi liian yksipuolisen kuvan sekä naisista että heidän motiiveistaan.

3.2 Materiaksi muuttuvat haavekuvat

Yksilön pukeutumisvalinnat eivät tapahdu tyhjiössä. Ympäristö asettaa osittain hyväksyttävän ja toivottavan pukeutumisen raameja.⁹⁶ Normit tulevat näkyviin erityisesti tilanteissa, joissa niitä rikotaan joko tarkoituksella tai tahattomasti. Vannehameiden poikkeuksellinen ulkonäkö herätti huomiota niiden ilmestyessä katukuvaan 1850-luvulla. Sitä mukaa kun muoti yleistyi, ihmiset tottuivat siihen ja alkoivat pitää hameita visuaalisesti miellyttävämpinä. Tosin *Suomettareen* kirjoittanut A. P—n arveli, että vannehameisiin ei ”miehen silmä mahda milloinkaan tyytymykseen asti tyytyä, kuin ne rumentawat ihanitarten ruumiin olon”. Krinoliini kuitenkin levisi ympäri Suomea, kun yhä useampi nainen halusi sellaisen itselleen. Kun vannehame sitten jäi 1870-luvulle tultaessa muodista, aiemmin ihailtu hame lakkasi näyttämästä tavoittelemisen arvoiselta.

Ympäristön asettamissa puitteissa vaatteet toimivat itseilmaisun välineinä. Pukeutumisvalinnoillaan ihminen voi ilmentää sisäistä maailmaansa ja viestiä tietynlaisia ominaisuuksia ulospäin. *Sanomia Turusta* -lehteen kirjoittaneen henkilön mukaan krinoliinia käyttäneet naiset halusivat pukeutumisellaan antaa itsestään kuvan sivistyneinä ihmisinä: ”Se joka on jotakin itse mielestensä ja joka tahtoo olla muittenkin mielestä siivistynyt, hän kantaa tätä loistawaa ja

⁹⁶ Niiranen & Turunen 2019, 12.

lewittäväää waate-pukua.”⁹⁷ Kirjoittaja näki sen teennäisenä ”kiilto-sivistyksenä”, muita varten suoritettuna toimintana, joka ei välttämättä kuvastanut ihmisen todellisia ominaisuuksia.

Länsimaisessa kulttuurissa ihmisen todellisen minuuden on perinteisesti uskottu olevan näkyvämmässä. Ulkonaisiin ominaisuuksiin liittyvät asiat, kuten vaatteet, on sen myötä mielletty epäolennaisiksi ja jopa valheellisiksi. Samalla niistä kiinnostuneiksi tulkittuja ihmisryhmiä, kuten naisia, on väheksytty ja heidät on luokiteltu pinnallisiksi.⁹⁸ *Suomettaressa* julkaistu kirjoitus havainnollistaa kyseistä ajatusmallia. Tekstin laatija vetosi naisiin, jotta nämä lopettaisivat muodin seuraamisen ja keskittyvän merkityksellisiin asioihin, kuten suomen kielen aseman edistämiseen.

[R]uwetkaate enemmän kuin tähän asti harrastamaan suomenkielen taitoa ja harjoittamaan sitä jokapäiväisessä keskuus-elämässänneki. Koko Suomen naiset tulewat seuraamaan tätäki esimerkkiänne ja senkautta voitatte itsellenne isänmaanne kunnioituksen ja koko kansamme kiitollisuuden!⁹⁹

Ironista kyllä, usein krinoliiniin pukeutuneita naisia arvosteltiin kuitenkin nimenomaan heidän ulkoisen olemuksensa perusteella. Heidät leimattiin turhamaisiksi piittaamatta heidän omista, moninaisista motiiveistaan pukeutua vannehameeseen.

Kaiken pukeutumisen voi tulkita olevan enemmän tai vähemmän performatiivista. Säätö-yhteiskunnassa pukeutuminen oli yhteiskunnallisen aseman tunnus. Lisäksi vaatteet muokkaavat kantajansa ja tämän kokemusta sekä itsestään että ympäröivästä maailmasta. Ihmisillä on osin tiedostamatonta tietoa siitä, miten käyttäytyä tietynlaisissa vaatteissa ja miten toisaalta kohdata tietyllä tavalla pukeutuneita ihmisiä.¹⁰⁰ Muodinmukainen puku sai kantajansa tuntemaan itsensä ajan hermolla olevaksi. Sivistyneesti pukeutunut ihminen tunsu itsensä sivistyneeksi, käyttäytyi sen mukaisesti ja tuli kohdatuksi sellaisena.

Sanomia Turusta julkaisi vuonna 1862 kirjoituksen, jonka laatija valittelee krinoliinien leviämistä ympäri maata.

Maamme sydänmaistakin käy kaiku että "wannehameilla" on suosijia ja puoltajia, harrastajia ja kantajia. Pohjan kylmältä perältä, Lapin raja-raunioilta huudetaan iloisesti ja wilkkaasti: "Eläköön krinuliini".¹⁰¹

⁹⁷ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

⁹⁸ Miller 2006, 3.

⁹⁹ Harras huuto Helsingin siwistyneille naisille, *Suometar* 17/1862, 3.

¹⁰⁰ Roivainen 2017, 252–253, 256.

¹⁰¹ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

Väite siitä, että naiset pukeutuisivat ensisijaisesti miehiä varten, näyttää krinoliinien tapauksessa yksinkertaistavalta, ellei suorastaan paikkansapitämättömältä. Krinoliinit olivat erityisesti naisten suosiossa. Vaikka myös heistä osa oli muotiuutuutta vastaan, moni piti krinoliinia arvossa ja halusi pukeutua sellaiseen. Muut naiset olivat tärkeä viiteryhmä, joka toi vannehameiden käyttäjille hyväksyntää.

Muodin seuraamisella tavoitellaan samanaikaisesti erottautumista ja yhteenkuuluvuutta. Muoti tarjoaa hyväksyttävät raamit oman yksilöllisyyden ilmaisemiseen, tilaisuuden erottua joukosta olematta niin erilainen, että tulisi hyljeksityksi.¹⁰² Kritisoitukin muoti on aina yhtä aikaa suosiossa. Tämä muodin mukanaan tuoma status on voinut pehmentää krinoliiniin pukeutuneiden naisten osakseen saamia iskuja. Vaikka heidän pukeutumisvalintojaan kyseenalaistettiin, he tiesivät monien pitävän heidän vaatteitaan arvossa. Erään muistelijan mukaan muotiuutuuksien arvostelijoiden oli rauhoitettava, kun yhä useampi nainen paikkakunnalla omaksui ne käyttöönsä.¹⁰³ Joukko toi siis suojaa.

Muodikkuus teki krinoliinin kantajasta muiden ihailun ja kunnioituksen kohteen.¹⁰⁴ Pukeutamalla krinoliiniin naisen oli mahdollista kuulua muiden ajan hermolla olevien joukkoon. Muodikkaiden ihailun käänköpuolena voi toisaalta olla epämuodikkaisiin kohdistuva väheksyntä. Vuonna 1865 krinoliini oli saavuttanut Vanajalla sen verran vakiintuneen aseman, että tansseissa levitetystä hameesta oli tullut enemmän normi kuin poikkeus. ”Mutta löytyy vielä niitäkin, joilla ei tuota mertahametta ole eivätkä sitä rakastakaan, mutta ne owat ylönskatsetut niiltä joilla semmoinen on.”¹⁰⁵ Oli yksilöllistä, kenen mielipidettä kukin arvosti eniten. Halu välttää kanssasisarten ylenkatsetta on voinut olla naisille yksi syy ottaa krinoliini käyttöön.

Nuorten brittiläisnaisten pukeutumiseen 1850–60-luvuilla liittämiä merkityksiä tutkinut taidehistorioitsija Lynda Nead on nostanut esiin ilon, jota naiset tunsivat vaatteistaan. Mieleiseen pukuun sonnustautuminen oli olennainen osa esimerkiksi teatterikokemusta. Kauniit vaatteet ja itsensä tunteminen hyvännäköiseksi ilahduttivat naisia.¹⁰⁶ Vaikka aineistossani ei ole suoraa

¹⁰² Simmel 1984, 22–23.

¹⁰³ E152 Mannonen.

¹⁰⁴ Simmel 1984, 44–45.

¹⁰⁵ Kotimaalta. Wanajasta, *Hämäläinen* 7/1865, 2.

¹⁰⁶ Lynda Nead: *Fashion and Visual Culture in the 19th Century: The Crinoline Cage*. Luento, 4.2.2014, Gresham College. <https://www.gresham.ac.uk/watch-now/fashion-and-visual-culture-19th-century-crinoline-cage>

kuvauksia krinoliinien käyttäjissään herättämistä tunteista, en näe syytä miksi vaatteet eivät olisi tuoneet käyttäjilleen mielihyvää myös Suomessa.

Vannehameiden materiaalisuus oli osa niiden viehätystä. Vuodelta 1860 peräisin oleva muotipiirros (kuva 6) kuvaa kahta naista päiväkäyttöön tarkoitetuissa krinoliinipuvuissa. Varakaampien krinoliinipuvut voitiin kuvan vihreän puvun (kuvassa oikealla) tapaan valmistaa esimerkiksi silkkitaftista. Kiiltävápintaiseen silkkikankaaseen krinoliinin materiaalina viittaavat myös nimitykset hohtopuku ja kiiltopuku.¹⁰⁷ Puvun hohtava, pehmeästi kahiseva kangas oli kaunis katsoa ja toi esteettistä iloa kantajalleen. Puvun liike, värit ja sen tuntu kantajansa päällä olivat osa miellyttävää aistikokemusta. 1800-luvun puolivälissä suosittiin kirkkaita värejä, joiden saavuttamista hiljattain kehitetyt synteettiset väriaineet helpottivat. Jos varaa ei ollut teollisesti värjättyihin ostokankaisiin, hametta voitiin koristella muilla keinoin. Esimerkiksi mustan hameen helmaan voitiin kiinnittää punaista ja valkeaa nauhaa.¹⁰⁸ Myös luonnonväriaineilla ammattimaisesti värjättyt kankaat olivat edelleen suosittuja.¹⁰⁹

Kuva 6. Naisten päiväpukuja esittelevä muotipiirros vuodelta 1860. Kuvan naisilla on yllään värikkäät, koristeilla viimeistellyt krinoliinipuvut. Kuva: Héloïse Leloir (née Colin), *Home and Visiting Dress*, April 1860. National Portrait Gallery, London, NPG D47982.

¹⁰⁷ Sananen Suomen Neitosille, *Sanomia Turusta* 29/1862, 6.

¹⁰⁸ E152 Kukkonen.

¹⁰⁹ Tiainen, Uotila & Paloheimo 2022, 4–5.

4 Lopuksi

Krinoliinin materiaalisuus läpäisee pukineeseen liitetyt kokemukselliset ulottuvuudet. Vannehameen omistajan taloudellinen ja yhteiskunnallinen asema tulivat näkyviksi vaatekappaleen ulkomuodossa, rakenteessa ja käyttöympäristössä. Rahvaan naisilla oli harvoin etenkin maaseudulla varaa säätyläisten suosimiin teollisesti valmistettuihin krinoliineihin. Maaseudun naisille krinoliini olikin käsityötaidon näyte, sillä he valmistivat ne usein itse vanteita myöten. Krinoliini oli käyttäjilleen merkityksellinen, mistä kertoo jo se, että taloudellisesti niukkana aikana naiset olivat valmiita käyttämään aikaa ja vaivaa sellaisen hankkimiseen.

Naisten arkielämän puitteet vaikuttivat siihen, että alemmilla sosiaaliryhmillä krinoliini oli lähinnä osa pyhäpukua. Ruumiillisessa työssä leveä hame saattoi olla tiellä, mutta esimerkiksi tanssitilaisuuksiin osallistuessa naiset pääsivät pukeutumaan parhaimpiinsa. Krinoliinin käyttäjät eivät kokeneet hametta passivoivaksi. Naiset liikkuvat, tanssivat, matkustivat, tekivät töitä, kävivät kirkossa ja osallistuivat muihin sosiaalisiin tilaisuuksiin vannehameeseen pukeutuneina. Myytti krinoliinista naisen teräsvankilana vaikuttaa siten olevan heppoisesti perusteltu. Naiset olivat läsnä maailmassa myös leveissä hameissa, eikä vannehameeseen pukeutuminen häivyttänyt heidän toimijuuttaan.

Huolella valmistetun vannehameen kankaan värit, äännet ja liike osallistuivat moniaistisen kauneuden kokemuksen luomiseen. Muodikas puku sai naiset tuntemaan itsensä ajan hermolla oleviksi. Se tarjosi yhtä aikaa tilaisuuden erottua edukseen esittelemällä omaa makua ja toisaalta kuulua muodikkaiden kanssasarten joukkoon. Yhteiskunnan esteettisten ihanteiden täyttäminen ja positiivisen huomion saaminen muilta ihmisiltä, sekä miehiltä että naisilta, tekivät osaltaan krinoliinin käyttämisen houkuttelevaksi. Vaikka vannehameella oli kritikkonsa, sillä oli myös vakiintuneet ihailijansa. Moni oli valmis huudahtamaan: ”Eläköön krinoliini!”

Lähteet

Arkistoaineisto

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki (SKS)

- Kansatieteellinen E-kortisto
 - Aho, Eino: Naisten vaatus. 1 s. b² krinoliini. Virrat. 1970. k, b 944–1870. 1360.
 - E60. N. Ruusunen: IX Puvut koristuksineen Harjavallassa ja sen naapuripitäjissä Kokemäellä ja Nakkilassa. 1903.
 - E 145. Mäkinen, Eino: "Rinuliinihameet." Virrat. 1938. 3 s.
 - E 223: 340–352. Sarkkinen, Helena: Naisten vaateuksesta 1800-luvun jälkipuoliskolla. Rymättylä. 1956. 13 s.
- SKS-KRA Perinteen ja nykykulttuurin kokoelma
 - Uudet elämänmuodot -kysely 1939
 - E 151: 74–101 Ruohola Kaarlo
 - E 151: 149–211 Mäilä Vilho
 - E 151: 309–324 Pärnänen Eero
 - E 152: 9–42 Kukkonen Abel
 - E 152: 43–55 Oksman Juho
 - E 152: 66–155 Tiitinen Martti
 - E 152: 195–338 Mannonen Ulla
 - E153: 240–292 Salo Heikki.

Sanomalehdet

Hämäläinen 1862 ja 1865–1867.

Kansantieto 1939.

Punch 1858.

Sanomia Tampereelta 1866.

Sanomia Turusta 1862.

Suomalainen Wirallinen Lehti 1867.

Suometar 1862, 1865.

Tampereen Sanomat 1866.

Tutkimuskirjallisuus

- Artukka, Topi: *Tanssiva kaupunki. Turun seurapiiri sosiaalisena näyttämönä 1810-luvulla*. Suomen tiedeseura, Helsinki 2021.
- Avola, Pauliina & Pentikäinen, Viivi: *Kukoistava kasvatus. Positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja*. BEEhappy Publishing, Espoo 2019.
- Black, J. Anderson & Garland, Madge: *A History of Fashion*. Updated and revised by Frances Kennett. Orbis, London 1985.
- Boddice, Rob: *Tunteiden historia*. Vastapaino, Tampere 2022.
- Edwards, Nina: *Virtues of Underwear. Modesty, Flamboyance and Filth*. Reaktion Books, London 2024.
- Halme, Sari: *Viktoriaaninen nainen kuin tiimalasi. Muotipuku-uutuudet ja niiden leviäminen Suomeen 1850–1890*. Pro gradu -tutkielma. Kulttuurihistoria, Turun yliopisto 1995.
- Johnson, Bruce & Salmi, Hannu: *Aistien historia: Kohteet ja menetelmät*. Teoksessa Nivala, Asko & Mähkä, Rami (toim.): *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. k&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2013.
- Kajander, Anna & Koskinen-Koivisto, Eerika: *Aistikokemukset ja affektiivisuus arjen materiaalisen kulttuurin tutkimuksessa*. Teoksessa Hämäläinen, Niina & Kauppi, Petja (toim.): *Paradigma. Näkökulmia tieteen periaatteisiin ja käsityksiin*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2021.
- Keskinen, Jarkko: *Uusi aika – uudet perheyrittäjät*. Teoksessa Kallioinen, Mika & Keskinen, Jarkko & Teräs, Kari & Vainio-Korhonen Kirsi: *Suomalainen perheyritys. Kasvollisen omistajuuden historia*. SKS Kirjat, Helsinki 2022.
- Kivimäki, Ville & Toivo, Raisa Maria: *Kokemuksen historia*. Teoksessa Danielsbacka, Mirikka & Hannikainen, Matti & Tepora, Tuomas (toim.): *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Gaudeamus, Helsinki 2022.
- Kopisto, Sirkka: *Muodin vuosikymmenet 1810–1910. Dress and Fashion*. Suomen kansallismuseo. Museovirasto, 1991.
- Kyläkoski, Kaisa: *Mertahameiden muuvi eli krinoliinit modernisoituvassa Suomessa. Ennen ja nyt 5/2016: Nationalistinen ja kansainvälinen 1800-luku*. Verkkojulkaisu. <https://journal.fi/ennenjanyt/article/view/108767>
- Meinander, Henrik: *Suomen historia. Linjat, rakenteet, käännekohdat*. WSOY, Helsinki 2009.

- Mikkola, Kati: *Tulevaisuutta vastaan. Uutuuksien vastustus, kansantiedon keruu ja kansakunnan rakentaminen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.
- Mikkola, Kati: Uskonnolliset, yhteiskunnalliset ja moraaliset uhkakuvat. Säädynmukaisen pukeutumisen murtuminen 1800- ja 1900-lukujen taitteen Suomessa. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.): *Säädyllystä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2019.
- Miller, Daniel: Introduction. Teoksessa Kuchler, Susanne & Miller, Daniel (toim.): *Clothing as Material Culture*. Berg, Oxford 2006.
- Moilanen, Ulla & Sahramaa, Jenni: Exploring materiality and sensory experience through Viking Age reenactment. *Time and Mind. The Journal of Archaeology, Consciousness and Culture*, 1–2/2024, 101–118.
- Nead, Lynda: *Fashion and Visual Culture in the 19th Century: The Crinoline Cage*. Luento, 4.2.2014, Gresham College. <https://www.gresham.ac.uk/watch-now/fashion-and-visual-culture-19th-century-crinoline-cage>
- Niiranen, Anna & Turunen, Arja: Pukeutumisen muuttuvat merkitykset. Pukeutumisen historia ja sen tutkimus. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.): *Säädyllystä ja säädytöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2019.
- Oittinen, Riitta: Säädytöntä pukeutumista. Muoti ja erottautuminen keisariajan suomalaisessa pukeutumisessa. Teoksessa Peltonen, Matti (toim.): *Arki ja murros. Tutkielmia keisariajan lopun Suomesta*. Suomen historiallinen seura. Gummerus, Jyväskylä 1990.
- Oja, Outi: Vastakarvaan lukeminen ja sukupuolisensitiivinen kirjallisuuskasvatus. Teoksessa Elonheimo, Aino-Maija & Miettinen, Sari & Ojala, Hanna & Saesma, Tuija (toim.): *Intersektionaalinen feministinen pedagogiikka*. Vastapaino, Tampere 2022.
- Rahikainen, Marjatta: Yhteisöjen nurja puoli. Nimittely ja pilkkaaminen maalaispitäjässä. Teoksessa Oittinen, Riitta & Rahikainen, Marjatta (toim.): *Keulakuvia ja peränpiittäjiä. Vanhan ja uuden yhteiskunnan rajalla*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 2000.
- Rahikainen, Marjatta: Kadonneen työn jäljillä. Teoksessa Rahikainen, Marjatta & Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.): *Työteliäs ja uskollinen. Naiset piikoina ja palvelijoina keskiajalta nykypäivään*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006.

- Rajainen, Maija: *Naisliike ja sukupuolimoraali. Keskustelua ja toimintaa 1800-luvulla ja nykyisen vuosisadan alkupuolella noin vuoteen 1918 saakka*. Suomen Kirkkohistoriallinen Seura, Helsinki 1973.
- Roivainen, Päivi: *Puettu lapsuus. Löytöretkiä lastenvaatteiden saarille*. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki 2017.
- Rossi, Leena: Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa Nivala, Asko & Mähkä, Rami (toim.): *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. k&h, kulttuurihistoria, Turun yliopisto, Turku 2013.
- Simmel, Georg: *Muodin filosofia*. Kustannus Oy Odessa, Helsinki 1986.
- Steele, Valerie: *Fashion and Eroticism. Ideals of feminine beauty from the Victorian Era to the Jazz Age*. Oxford University Press, Oxford; New York 1985.
- Stevenson, NJ: *Muodin vuosikymmenet 1800-luvulta nykypäivään*. Tammi, Helsinki 2012.
- Tiainen, Timo & Uotila, Merja & Paloheimo, Maare: Indigon sinisestä kokenillinpunaiseen. Tekstiilivärjäyksessä käytettyjen luonnonväriaineiden tuonti Suomeen (1791–1856). *Ennen ja nyt*, 2/2022, 3–26.
- Turunen, Arja: Säädtyöntä ja miesmäistä. Naisten housut ja sukupuolikäsityksen muutos 1900-luvulla. Teoksessa Niiranen, Anna & Turunen, Arja (toim.): *Säädyllystä ja säädtyöntä. Pukeutumisen historiaa renessanssista 2000-luvulle*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2019.
- Vainio-Korhonen, Kirsi: Vastuullinen historia. Teoksessa Lidman, Satu & Koskivirta, Anu & Eilola, Jari (toim.): *Historiantutkimuksen etiikka*. Gaudeamus, Helsinki 2017.
- Vincent, Susan J.: *The Anatomy of Fashion. Dressing the Body from the Renaissance to Today*. Oxford; New York, Berg. 2009.
- Väänänen, Nea: Korsetit suomalaisissa sanomalehdissä. Luento, 22.5.2025, Muodin historian kiertokoulu.
- Wilson, Elizabeth: *Adorned in Dreams. Fashion and Modernity*. I. B. Tauris, London (1985) 2003.

Liitteet

Liite 1. *Kansantieto* 11/1939. Kysely 65. Miten kansa otti vastaan uudet elämänmuodot?

65. Miten kansa vastaanotti uudet elämänmuodot?

1800-luvun jälkipuoliskolla ja osin vielä tämän vuosisadan alussa maalaisyhteiskuntamme koki perinpohjaisen murroskauden: ikivanha talonpoikaiskulttuuri joutui uudenaikaisen sivistyksen ja uusien viljelys- ja elintapojen kanssa kosketuksiin laajalla rintamalla. Millä mielellä uutuudet otettiin vastaan, miten helposti tai vaikeasti siirtyminen vanhasta uuteen ja vieraaseen tapahtui? Eri yhteyksissä näitä seikkoja on kyllä merkitty muistiin, mutta tuo merkillinen vaihekausi kaipaa vielä lisävalaistusta varsinkin kansanpsykologian kannalta. "Kansantiedon" lukijoita pyydetään tutkijoita auttamaan ja kuvailemaan, miten tuo läpimurto tapahtui kunkin kotiseudulla. Opastukseksi esitämme eräitä kyselyitä.

1. Miten suhtauduttiin uusiin viljelystapoihin ja -kasveihin: perunan, kauran ja kylvöheinän, myöhemmin juurikasvien viljelykseen? Mitä ajateltiin apulannoituksen käyttämisestä? Mitä sanottiin

lassa olevilta Karjalan ja Inkerin pakolaisilta. Arkiston amanuenssi, maist. *Jouko Hautala*, joka käytti elokuun ajan kenttätööhön Säämingissä, Kerimäellä ja Kesälahdella, on työnsä tuloksina luovuttanut arkistoon 917 numeroa keräyksiään.

Vuoden aikana päättyi suuri paikallistarina ja paikallisten muistojen kilpakeräys. Sen tulokset on selostettu lehtemme 10. numerossa.

Vuoden 1938 kuluessa on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistoa kartuttanut kaikkiaan 725 kansalaista pienillä ja suurilla kansantietouslähetyksillä. Arkisto on täten vuoden aikana kasvanut 80.960 numerolla ja käsittää nyt n. 1.160.000 numeroa.

Arkiston johtajana on yhä ollut tohtori *Martti Haavio* ja virkamiehinä maisterit *Lauri Laiho* ja *Jouko Hautala*.

Kiitämme sydämellisesti kaikkia asiamiehiämme heidän arvokkaasta ja tuloksia tuottaneesta toiminnastaan ja toivottamme heidän työnsä jatkuvan vanhan henkisen kulttuurin pelastamiseksi umhoon joutumasta jatkuvaa hyvää menestystä.

uusien maanviljelyskoneitten, kuten rauta-auran, kylvö- ja niittokoneen, hevosharavan, hevoskiertoisen puimakoneen yms. käyttämisestä? Millainen oli luonteeltaan ja tavoiltaan se kylän isäntä, joka ensimmäiseksi otti tällaisia uutuuksia käytäntöön? Seurasivatko toiset pian esimerkiksi, vai odottivatko? Kuultiinko halveksuvia lausuntoja?

2. Vaatetuksessa tapahtui myös suuria muutoksia. Mitä sanottiin, kun nähtiin kylässä ensimmäinen uusimuotisiin vaatteisiin pukeutunut henkilö? Mitä sanottiin esim. kun otettiin käytäntöön tärkkäulukset ja kalossit, kun ruvettiin käyttämään alushousuja, sekä miehet että varsinkin naiset? Entä kun miehet rupesivat käyttämään lyhyeksi leikattua tukkaa? Tehtiinkö pilkkalauluja, ensin uudesta muodista, sitten myöhemmin vanhasta? (Kellomoukat, pöksyt, soukat jne.).

3. Kuinka ja mihin aikaan uusi rakennustapa pääsi valtaan? Mitä sanottiin, kun kylään ilmestyi ensimmäinen pärekatto, ensimmäinen talo maalattiin päältä, ikkunoita suurennettiin, lasikuiseteja tehtiin, tapetit pantiin seiiniin, permannot maalattiin, kaakeliuuni tehtiin jne.? Mistä oli saatu esikuva; sukulais-tenko välityksellä, uuden miniänkö tai vävyn kautta jne.?

Ruvettiinko väheksymään ja häpeämään vanhoja asuin- ja ym. huoneita? Hävittivätkö isännät rakennuksiaan ja siirtyivät uusiin vain vastahakoisesti, lasten pakotuksesta? Jäivätkö vaarit ja muorit itsepintaisesti asumaan vanhoihin rakennuksiin?

Siirryttiinkö samaan aikaan uudenai-kaisiin huonekaluihin? Kuinka ja milloin sorvatut ja pulceratut huonekalut pääsivät muotiin? Mitä niistä sanottiin? Ruvettiinko halveksimaan vanhoja huonekaluja? Nostettiinko arkut vinnille, kaapit vajaan, ryijyt yms. pantiin näkyvistä sänkyvaatteitten joukkoon?

4. Kuinka suhtauduttiin kouluihin? Kuvaavia kertomuksia siitä, kuinka vanhempi polvi pilkkasi koulunkäyntiä. Millä mielellä katsottiin kylän ensimmäistä opettajaa? Kun jonkin talon poika lähetettiin kouluun, vaikka vain kirkonkylän kansakouluun, toiko hän

mukanaan kotiinsa uusia tapoja, uusia katsomuskantoja?

5. Miten suhtauduttiin sanomalehtien tilaamiseen ja lukemiseen? Minkälaiset isännät niitä etupäässä tilasivat? Pilkat tiinko henkilöä, joka tilasi useampia sanomalehtiä? Kokoonnuttiinko taloon, johon lehtiä tuli, kuulemaan, kun joku luki niitä ääneensä? Kirjoiteltiinko kylässänne lehtiin uutisia ja kuka kirjoitti?

6. Millä tavalla suhtauduttiin yleensä maallisten kirjojen lukemiseen? Oliko kylässänne henkilöitä, jotka ostivat kirjoja? Millaisia kirjoja? Opetteliko joku vieraita kieliä? Tunnetteko tapauksia, että jonkun isännän tai pojan täytyi salassa lukea maallisia kirjoja, kun vaimo tai vanhemmat eivät sitä olisi sallineet? Pidettiinkö maallisten kirjojen lukemista syntinä?

7. Milloin kylässänne alettiin pitää iltamia ja arpajaisia? Minkä hyväksi tulot käytettiin? Olivatko niissä vanhatkin mukana, vai välttivätkö niitä ja pitivät syntinä? Miten suhtauduttiin, kun kylässä pidettiin valistuspuheita ja esitelmiä? Kävivätkö vanhatkin mielellään kuulemassa? Luultiinko ensin, että esitelmä- ja puhetilaisuudet olivat hartautilaisuuksia, joissa muka selitettiin sanaa ja joihin tultiin virsikirja kainalossa?

8. Kertokaa, miten raha tuli yleiseksi. Mistä sitä saatiin? Milloin alettiin rahaa viedä pankkeihin? Onko kuvaavia kertomuksia siitä, miten vanhempi polvi ei uskonut rahojaan pankin haltuun? Kuinka ja milloin palvelusväen palkkauksessa rahapalkka sai enemmän

sijaa? Milloin esim. alettiin palvelusväen rahapalkka maksaa säännöllisesti kuukausittain tai viikoittain?

9. Tapahtuiko kylässänne ja mihin aikaan sellainen muutos, että isäntäväki rupesi syömään omassa kamarissaan ja palvelusväki erikseen? Mikä sen aiheutti? Väheni isäntäväen vaikutusvalta palvelusväkeen? Miten se ilmeni? Kuinka tyttöjen ja poikien seurustelu muuttui? Jatkuiko luhtielämä? Jos ennen olivat michet ja naiset käyneet yhdessä saunassa, muuttuiko tapa ja mihin aikaan? Voitteko esittää esimerkkejä, että sukupuolihäveliäisyys olisi lisääntynyt? — Onko merkkejä siitä, että ruvettiin pilkkaamaan perheitä, joissa oli paljon lapsia? Oliko muka herraskaisempaa, kun oli vähemmän lapsia? Pääsikö vallalle halu ja keinot estää lapsien syntyminen?

10. Miten valtiolliset mielipiteet, siis puolue-elämä, alkoi kylässä ilmetä? Kuvaillakaa aikaa ennen ensimmäisiä valtiollisia vaaleja. Toiko puolue-elämä eripuruutta isäntäväen ja palvelusväen välille, isäntien omaankin keskuuteen? Miten isäntien ja torpparien suhteet muuttuivat? Miten arvosteltiin, kun joku kansan omasta keskuudesta tuli puoluepuhujaksi tai kansanedustajaksi?

Älkää vastatko ylimalkaisesti, ei varsinkaan ilman muuta kysymyksiin myöntäen, vaan kertokaa kuvaavia tapahtumia ja mainitkaa henkilöt ja paikkakunnat. Tutkijat haluavat erikoisesti kuulla, miten *perusteltiin uusien esineitten ja tapojen vastustamista ja miten niiden käytäntöönottoa puolustettiin.*

E. A.